AKA

Mahmud aka bilan, aniq esimda yoq, ishqilib, yetmishinchi yillarning boshida Fanlar akademiyasining aspirantlar yotoqxonasida tanishganman. Toshkentga yangi kelganman, Samarqanddan oziga ukasidek yaqin olib, doim qollab yuradigan ustozim Hotam aka Umurov dosti Murod aka Ibrohimovga uchrashimni tayinlab yuborgan, u kishi qayoqqa bosh suqishimni bilmay, sarson yurgan paytlarimda xonasidan boshpana berib turgan. Murod akani olloh rahmat qilsin, juda yaxshi odam edilar, kop yaxshiliklarini korganman. Mahmud aka Murod akaning dosti, yoniga borganida suhbatlarida bolib, shu bilan bir umrga aka-uka bolib qolganmiz.

Ozi insonning hayoti yaxshi odamlar korsatadigan yaxshiliklar silsilasidan iborat, tarjimai holingizga mundoq razm solsangiz, sizni shu holingizga olib kelgan yaqin kishilar koz oldingizda uzun qator tizilib, siz qaytara olmagan xizmatlari xotiringizni ma'lul qiladi.

Yetmish beshinchi yili Mahmud aka «Guliston» jurnaliga maqolamni olgan. Yozuvchi Turğun Polatning «Ichkuyov» qissasiga taqriz edi. «Vafot etgan yozuvchining asariga yozib, juda xayrli ish qilibsan, beramiz», deb u kishi ham meni xursand qildi, ham osha paytlardagi adabiy jarayon, tanqidchilikning tagzaminida ba'zan manfaat, oshna-oğaynigarchilik ham bolishidan sergaklantirib qoydi. Men uchun «Guliston» jurnaliga maqolam olinishi tushimga ham kirmagan martaba, choqqiga olib chiqadigan qanotni yelkamga yopishtirish bilan barobar edi. Lekin uni ma'qul degan odam yana kozoynagini burnining ustiga qondirib, men ne hasratda qoyillatyapman deb toldirgan dasta qoğozning ustidan «rasm solib» ketsa! Ozimcha yaxshi yozaman, yozayotganda jumla nimaligini qolim bilan ham his qilishim kerak deb, hatto ruchkagacha tanlaydigan odamman, Mahmud akaning chizmakashligiga qarab kayfim uchib ketdi. Soğ qolgan jumla yoq, chizilgan, ochirilgan, yana sahifaning yonidan ham, boshidan ham, har yoğidan bedana tuzoqqa tushirib kiritilgan ğij-bij sozlar. Qoğoz qora qoniga bolmasa-da, kok siyohiga boyaldi. «Boldi- qildi»ni, ya'ni «bolmoq», «qilmoq» fe'llarini shunaqa kop urchitishimni ozim mutlaqo bilmagan ekanman.

Mahmud aka bir sahifani korgandan keyin: «Ma-e, savodsiz ekansan-ku», deb qaytarib bersa kerak degan edim, yoq, «Mana, qara-da, men ozimdan bir fikr ham qoshmayapman, senikini tozalab, ochyapman. Yaxshi yozgansan, lekin chiqit, parazit sozlar kop. «Boldi-qildi»ni muncha yaxshi kormasang», deb taqrizimni oxirgi jumlasigacha bitta ham qoldirmay boyab chiqdi; bironta soz e'tibordan chetda qolmadi. «Qora qoni»ga belangan «asar»imga qarab, bu tuzoqlar, sirtmoqlar, kiritmalar, ustidan ham, ostidan ham qilingan chumoliyol tuzatishlardan birov bir narsani tushunarmikan desam, mashinkachi qizlar Mahmud akaning «rebus»larini juda oson echar ekan, bosilganini oqib korsam, men yozgan

narsa, xuddi ƣzgarmagandek, lekin aytmoqchi bƣlgan gaplarim shunday jaranglab, ravshan fikr berib turibdiki, yozganimga ƣzim ham ishonmayman.

Shu narsam ustida ishlayotganida Mahmud akaning zavqini kƣrganman. Tahrir qilish zavqini. Mahmud akaning gazeta va jurnallarda ishlagan butun umrida shu zavq bor va bu zavq umuman bugungi adabiyotimizga katta ta'sir ƣtkazgan. Hali bu gapga qaytaman.

Taqrizim «Guliston»da bosilgandan bir yil ƣtib, ƣzim ham Mahmud akaning yonida ƣtirib boshqalarning asarlariga «rasm solish», jumla «bƣyash»ni ƣrgana boshladim. Ya'ni shu jurnalga ishga ƣtdim. Albatta, Mahmud akaning taklifi va bosh muharrir Asqad Muxtor, u kishining ƣrinbosari Vahob Rƣzimatovga tavsiyasi bilan. Jurnalning shu kishilar rahbarlik qilgan davri adabiyotimizda alohida ƣrin tutadi. Bugungi kunda taniqli, nomdor ƣnlab yozuvchi va shoirlarimiz ƣsha payti, ya'ni yetmishinchi yillarning ikkinchi yarmida aynan «Guliston» jurnalida tetapoya bƣlgan. Hech mubolağasi yƣq, unda tƣrt qator satri bosilgan havaskor tan olingan katta shoirga aylanib, yutuğini bir hafta «yuvar» edi. Ƣttiz tiyinlik jurnal shu qadar mashhur, adabiy jarayonda ayniqsa yoshlar ijodini yoritish bƣyicha darğaligidan qƣlda bir sƣmga chiqib ketgan edi.

Jurnalni bunday martabaga kƣtarishning zamirida, albatta, hali aytganim, zavqli va… nihoyatda oğir mehnat yotar edi. Buni nashrlar sahifasi ustida ter tƣkib yotgan zahmatkashlar juda yaxshi biladi. Ƣshanda kun bƣyi «Guliston» materiallaridan bosh kƣtarmay, kechqurun «Kƣk gumbaz» choyxonasida kunduzi qilgan ishining hayajonini bosa olmay, choynak-choynak choy bƣshatib, tomoği bƣğilib qolguncha bahslashgan Murod Xidir, Tohir Malik, Erkin A'zamov, Sulaymon Rahmon, Sa'dulla Ahmad, Abdulla Sher kabi hamkasblar tahrir zavqini hali-hanuz unutolmaymiz. Mahmud aka esa ƣzgarmagan, ƣn yil oldin ham, yigirma yil, ƣttiz-qirq yil oldin ham shunday edi. Hozir ham qƣliga tushgan maqolaga shunday berilib, zavq bilan bilan ishlov beradi. Bir ƣylab kƣring, Mahmud aka hozir yetmishga chiqib, tahrirchilik faoliyatini, deylik, yigirma besh yoshlaridan boshlagan bƣlsa, shu davr badalida qƣlidan ƣtgan asarlar necha-necha yuz jild kitob bƣladi! Shularning hammasiga sƣzma-sƣz kƣz nurini bergan, har bitta jumlaning ustida bukchaygan. Har bir maqola yo hikoyaning ustida faqat men bilan emas, umuman qoğozini kƣtarib kelgan qalam ahli borki, hammamiz bilan yakkama-yakka ƣtirib, birga «rasm solgan». «Torta olmagan», qaytarilgan asarlarni hech kim hisobiga etmagan. Ularning ham birontasi ƣqilmay, muallifiga tushuntirilmay qolmaydi Bu mehnatga kundalik bƣlgani uchun kƣnikilgan, bilmagan odamga odatiy tuyuladi. Lekin… adabiyotni shu mehnat yaratadi. Adabiyotning bugungi mavqe-darajasida Mahmud akaga ƣxshagan tahrirchilarning sirtdan bƣrtib turmaydigan, kamtar-kamsuqum, lekin buyuk mehnati yotadi. Bu haqiqatan ham buyuk, yuki faqat chidaganga chiqargan oğir, odamning butun

umrini oladigan, ba'zan hammasini boshqalarga berib, өziga minnatdorlikdan boshqa narsa qoldirmaydigan nihoyatda ğalati mehnat. Odam qөliga tushgan narsalarga talab bilan yondashadi, birovniki bөlgani uchun talabning oğirligi avvallo өzining zimmasiga tushadi, kun-kundan oshgan talab bir kun kelib «fetish» - «ma'bud»ga aylanadi, өnlab odamlarning yuzlab asarlarini tahrir qilib өrgangan odamning өzi yozishiga… xullas, mas'uliyati imkoniyatidan ham kattarib ketadi. Keyin, yillab boshqalarning har xil mavzu, har xil janrda, fikr uslubi, ifoda usullari yozish turlicha asarlarini yillab tahrir qilish, adbatta, nihoyatda kerak, xayrli, sharafli ish, ammo muharrirning ijodiy quvvatini sөrib, өzi yozishini hech narsa qoldirmaydigan surunkali, nihoyasi yөq bir zahmat ham. Butun umrini shu tarzda sөz san'atiga fido qilib, өz ijodlari orzularidagina mavjud hamkasblarimizning qolayotgan hamkasblarimizning shovqinsiz, kөrinmaydigan ter tөkishlari bilan matbuotimiz matbuot, adabiyotimiz shu darajada. Bizda tahrir mehnatiga alohida haq tөlanmaydi, muharrir lavozimi uchun maosh oladi, lekin uning boshqa mualliflar asariga ishlov berishi өzinikini yozishidan ustun turadi va uni maosh bilangina baholab bөlmaydi.

Yana bir tomoni ham borki, hammani tuzatib, tahrir qiladigan odam өzidan hammadan baland yozishni kutadi va juda kam yozadi yoki boshqalarning ustidan ishlab, chiqarib bergan asarlarini өziniki qabul qilib ham ishlayveradi. Bu ma'noda Mahmud aka dunyoga keltirgan asarlarning sanoği yөq. Tөğri ma'noda ham shunday. Mahmud aka qөlidan yetaklab, yelkasidan itarib, yurmaganlarini sudrab ham adabiyotga olib kirgan ijodkorlar juda kөp. Shularning qariyb hammasi u bilan bir umr hamkorlikda, doim u kishidan aniq fikr kutadi, u kishi ham qalamini qayrab, hamisha tayyor…

Gapni өzimdan boshladim – Mahmud aka birinchi maqolamni chop etib, adabiy jarayonga qөlimdan etaklab olib kirgan, shu jarayonda suzishni өrgatgan. Yana өzimga kelsam, hozir ham u kishiga talpinaman, fikrini eshitgim keladi. Chunki ayamay gapiradi. Kөp yillar yozmay yurib, bultur «Hali hayot bor» degan bir qissa yozdim. Өqishga birinchilardan bөlib Mahmud akaga bergan edim, u kishi өqib, shuning nomiga ham: «Anavi ayol qahramonning gapidan olingan ekan, qөshtirnoqni yopishdan oldin uch nuqta qөyish kerak», deb tuzatish kiritdi. Өsha Mahmud aka-da.

Өsha-өsha, juda kөp ijodkorlarga akalik qilgan, adabiyotda ukalari juda kөp, hali ham kөzoynagini burnining ustiga qөndirib, «өzimizning Janqovullar tumtumaklari» ustidan erinmay bөyab, yana orada chayonqalampirday achchiq istehzo qilib өtiradigan Mahmud akamiz - hammaning birdek hurmatini qozongan xizmat kөrsatgan muharrir.

Ahmad A'zam